

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՄԻՋԵՆ ԴԱՐ

«Երաժշտութիւնը», կ'ըսէ Պղատոն, «աստուածային է իր էութեամբ»։ Արդարեւ երաժշտութիւնը իր թելադրելու հզօր կարողութեամբ և մանաւանդ իր աննիւթականութեամբ, որէն արուեստէն աւելի կըբնայ մարդուն մէջ կրօնական զգացումներ արթնցնել։ Այս է պատճառը խիստ հաւանաբար որ քրիստոնէութեան տարածումով երաժշտութիւնը նոր ուղղութիւն մը առաւ, դառնալով վեհ, աստուածային և խորունկ։ Յունական կրօնքին մէջ որքան ալ մեծ գեր մը ունենար երաժշտութիւնը, մարդակերպ, և հետեւաբար նիւթական աստուածներու նուիրուած կրօնական արարողութեանց մէջ, պիտի չկարենար մրցիլ արձանագործութեան և նման արուեստներու հետ։ Բայց պիտի տեսնենք թէ որքան մեծ կամ իրապէս մեծ է դերը իր այն արարողութեանց մէջ՝ որոնք նուիրուած են «Երկնային թագաւորութեան»։ Եւ պիտի տեսնենք թէ ինչպէս plain-chant անուան տակ ծանօթ երաժշտական սեռը իր բնիկ աստուծոյ շրջանը կը բոլորէ այն տեսակ ժամանակներու մէջ, երբ բարբարոսական արշաւանքները քար ու քանդ կ'ընեն Հռոմէական կայսրութիւնն ու իր քաղաքակրթութիւնը, երբ սովն ու անօթութիւնը անպակաս են ժողովուրդներու մէջ։

Դժբախտաբար քրիստոնէական սկզբնական դարերուն կրօնական երաժշտութեան մասին բաւականաչափ ծանօթութիւններ չունինք։ Ա. Բ. և Գ. դարերու քրիստոնեայ զանգուածը կ'երգէ ամենապարզ երգեր, իրեն համար ամենէն բնական mode-երուն վրայ կառուցուած, և դիւրբժանելի rythme-ով։ Յունական երաժշտութիւնը, իր բարձր գրութեամբ, անձանթ է բնականաբար այս զանգուածին։ Եկեղեցական երգերն ալ անկազմակերպ վիճակի մէջ են։ Կրօնական արարողութեանց ժամանակ կ'երգելին արեւելեան եկեղեցիէն — որ այն

ատեն շատ ճոխ երգեր ունէր և կազմակերպած, կանոնաւորած էր իր պատարաւը — փոխ առնուած երգեր, հեթանոսական շրջանէն մնացած, և նոր բառերու պատաճուած երգեր, և կրօնաւորներուն կողմէ գրուած մի քանի hymne-եր։ Իսկ այս կրօնական մեղեդիները, որ մասնաւոր forme մըն ալ չունին տակաւին, կ'երգուէին առանց գործիական prelude-ի, և միաձայն։

Դ. դարէն սկսեալ և անկէ վերջ, եկեղեցիի հայրեր, իրենց երկրին կրօնական երաժշտութեան բարենորոգիչները կ'ըլլան օրէնքներ պարտադրելով, նոր երգեր գրելով, պատարագը կանոնաւորելով և ճշտացնելով։

Ա. Ամբրոսիոս (Դ. դարուն, Միլանի արքեպիսկոպոս), լատին եկեղեցիին ամենէն մեծ հայրերէն մէկը, կրօնական տաւրողութեանց մէջ երաժշտութեան դերը կ'ուզէ կանոնաւորել։ Ան յունական բազմաթիւ mode-երէն չորս հատը կ'ընտրէ և կը պարտադրէ, փափաքելով որ եկեղեցական բոլոր երգերը անոնց վրայ կառուցուին։ Ան կրօնական մեղեդիներուն կը պարտադրէ նաև մասնաւոր forme մը և rythme մը։ Ա. Ամբրոսիոսի ընտրած mode-երը կը կոչուին authentic ձայնաշարեր, իրենց dominant-ը հինգերորդ աստիճանին վրայ տեսնելու համար։ (Dorian, phrygien, lydien, mixolydien)։

Երկու դար վերջ, Ս. Գրիգոր առաջին պապը կ'օրինականացնէ նաև չորս յունական ուրիշ mode-եր ևս, ուղեւոր ճոխացնել և զանազանաւորել կրօնական ձայնաշարերը։ (Eolien, hypolydien, hypophrygien, hypomixolydien)։ Ս. Գրիգորի ընտրած mode-երն ալ plagal կը կոչուին, իրենց dominant-ը չորրորդ աստիճանին վրան ունենալու համար։ Ս. Գրիգոր կրօնական մեղեդիները աւելի կը պարզէ, նոր և դիւրին rythme մը կը պարտադրէ, և աշխարհիկ (profane) ու ժողովրդական երգեր ալ կը պատշաճեցնէ պատարագին։ Իր շրջանին գրուած կամ փոխուած երգերը կը կոչուին chants grégoriens։ Ան բոլոր կրօնական մեղեդիները Antiphonarium անուն գիրքին մէջ համափափէ, որպէսզի ամէն տեղ նոյն երգերը երգուին։ Ս. Գրիգոր Հռոմի մէջ երգիլ պարտք մըն ալ հիմնել կուտայ որպէսզի անկէ ելուղները աշխարհի չորս կողմերը տարածեն

chants-grégoriens-ները, կրօնական երաժըշտութեան առաջին և մայր սեռն է chant-grégorien-ը, որմէ յետոյ ծնունդ ապրի առնեն ինչ որոշոր կրօնական սեռերը:

Ճրանաայի մէջ՝ Ս. Հիւէրիուսը (ծ. դարուն) Փուաթիէի արքեպիսկոպոսը՝ կը կանոնաւորէ իր քաղաքին եկեղեցիին պատարագը, և կը գրէ բազմաթիւ hymne-եր: Ճրանաայի առաջին երաժիշտն է Ս. Հիւէրիուսը:

Սպանիոյ մէջ՝ Ս. Իզեաորը Սէզիէի արքեպիսկոպոսը (Ջ. դար) որ Ս. Գրիգոր Ա.ի ալ բարեկամը եղած է, տեսնելով որ Իտալիոյ մէջ ընդհանուր շարժում մը կայ կրօնական երաժշտութիւնը նոր ուղիի մը մէջ գնելու, ինք ալ իր երկրին երաժշտութեան բարենորոգման կը ձեռնարկէ: Ան ոչ միայն կ'աշխատի իր երկրին համար, այլ կ'ուզէ նաև յառաջացնել երաժշտական գիտութիւնը: Ան իր Sentetica de musica գիրքին մէջ նախ կ'ամփոփէ Ս. Ամբրոսիոսի և Ս. Գրիգորի կողմէ գրուած կանոնները՝ յետոյ իր կողմէն ալ կ'աւելցնէ բազմաթիւ օրէնքներ: Միջնադարեան ամբողջ երաժշտական գիտութիւնը՝ Ս. Իզեաորի Sentetica de musica գիրքէն կը բխի:

Ս. Ամբրոսիոս, Ս. Իզեաոր, և մանաւանդ Ս. Գրիգոր Ա. պապը, իր chants-grégoriens-ներով, հիմա կ'ենեն plain-chant անուան տակ ծանօթ երաժշտական իւրապատուկ յատկութիւններ ունեցող սեռին, որ Ջ. դարէն սկսեալ կը դառնայ լատին եկեղեցիին աւանդական երգը: (Մինչև հիմա ալ լատին եկեղեցիներու մէջ կ'երգեն plain-chant-ը):

Plain-chant, բառացի կերպով կը նշանակէ կրօնական ծանր, հանդարտ և լուրջ երգ: Բայց անկա շատ կը տարբերի արդի երգերէն: 1) Plain-chant-ի նօթագրութիւնը հիմնուած է neume-երու գրութեան վերայ: Neume-երը գանազան նշաններ են նախ՝ որոնք կը ցուցնեն ձայնին ելեւէջները պարզապէս: Այս neume-երը ժամանակի ընթացքին կը փոխուին կէտերու, իսկ stave-ի ստեղծուելէն վերջ եղանակները կը նօթագրեն չորս գիծ ունեցող stave-ի մը վրան այդ neume-երը շարելով, առանց բանալիի, և առանց mesure-ներու բաժնելու եղանակները: 2) Ջ. Է. և Ը. դարերուն գոյութիւն ունին diatonic chromatic և

enharmonic կրօնական mode-եր: Բայց զերջը՝ կը վերցունի chromatic և enharmonie ձեւերը և կը պահուի միայն diatonic-ը: Plain-chant-ի mode-երուն tonalité-ն ուրիշմէ՝ միայն diatonic է: 3) Plain-chant-ի rythme-ը կը ճշգուի նախադասութեանց համաձայն՝ հիթէ երգուած կտորը արձակ է, իսկ յանգերու համաձայն՝ հիթէ առանաւոր է: Plain-chant-ը կ'երգեն այնպէս, ինչպէս որ մենք կը կարգանք արձակ կամ ոտանաւոր կտոր մը: Մինչդեռ արդի երգերուն rythme-ը կը ճշգուի mesure-ներուն բաժանումով, կամ դասական չափին (mètre) rythme-ն ալ կը ճշգուի այսպէս կոչուած longue-երու և grève-ներու համաձայն: plain-chant-ին rythme-ը ուրիշմէ իւրայատուկ յատկանիշներուն:

Diaphonie, Organum, Déchant. — Ջ. դարէն սկսեալ մարդիկ ալ ձանձրացած միաձայն երգեցողութենէն կը ջանան ստեղծել նոր ձեւեր: Diaphonie-ն harmonie-ի առաջին նախաքայլն է — գրուած երկու ձայնի համար — յաջորդական, և նոյն ուղղութեամբ ընթացող հնգահնիքէ և քառահնիքէ բաղկացած: Organum-ը գործիական diaphonie մըն է պարզապէս: (Ժ. դարուն ստեղծուած էր արդէն orgue-ը): Երբ պարզ քննական ակնարկ մը նետենք միջնադարեան diaphonie-ի մը վրան, պիտի տեսնենք թէ անկա հինգ կամ չորս ձայն տարբերութիւն ունեցող երկու յար և նման եղանակներէ բաղկացած է:

Թ. դարուն Hucbald Փրանսացի վանական և նշանաւոր երաժիշտը, contrepont-ի առաջին մանկական նախափորձը կը կատարէ: ԺԱ. դարուն Կի-Տարէցցո իտալացի վանական երաժիշտը, ոչ միայն նօթագրութեան արդի ձեւը կը ստեղծէ (հինգ զծաւոր stave մը և Ֆաի Յօի և սօլի բանալիները) այլ նաև կը վարդապնէ և կը յառաջացնէ Hucbald-ի գործած հակակէտը, որմէ ծագում կ'առնէ déchant-ը:

Déchant-ը կ'ընդունի մէկ ձայնի դէմ բազմաթիւ ձայներ գրելու ձեւ: մինչ diaphonie-ին գրութիւնը note-contre-note է: Déchant-ի երկու մասերը կրնան իրարու հակառակ օւղղութեամբ ալ շարժիլ և անոնց ձայնական միջոցները միշտ նոյնը կրնան ըլլալ (հնգահնիք մը՝ վեցեակ մը, քառեակ մը կամ երեակ մը կրնայ յաջոր-

դել) մինչ diaphonie-ին երկու մասերը կը յառաջանան միշտ նոյն ուղղութեամբ և նոյն միջոցներով: (Եթէ առաջին միջոցը հնգական է, մինչև վերջ հնգականները իրարու պէտք է որ յաջորդեն): Յետոյ, déchant-ի մասերը (եղանակները) mesure-ներու բաժնուած կ'ըլլան, մինչ diaphonie-ն mesure չունի: Ժ.Լ. Ժ.Բ. Ժ.Գ. դարերուն ընթացքին մարդիկ ոչ միայն déchant-ը երկու ձայնի համար՝ այլ նաև երեք ձայնի (triplum) եւ նոյնիսկ չորս ձայնի համար (quadruplum) կը գրեն: Ամփոփելով ըսենք թէ diaphonie-ին harmonie-ին՝ իսկ déchant-ն ալ հակակէտին (contrepont) նախաքայլերն են:

Ը. եւ Թ. դարերուն գիտնական երաժիշտներու կարգին պէտք է յիշենք Նաեւ Ալքոնին, Պեռնըլէն, Օրոն, Ժ.Բ. Ժ.Գ. դարերու երաժիշտներուն կարգին՝ Ֆրանքստը Խարի (Միշին դարու ամենէն մեծ տեսաբաններէն մէկը) և Ռօպերտը Սապիրոն: (Իոյորն ալ Ֆրանսացի են):

Trouvères, Troubadours, Mystères. — Բայց մինչ մէկ կողմէն վաճառանները կը շարունակեն կրօնական երաժշտութիւնը յառաջացնել, վերոյիշեալ գիտնականները կը շարունակեն երաժշտական գիտութիւնը յառաջացնել, միւս կողմէն Ֆրանսայի մէջ, Ժ.Բ. դարուն ծագում կ'առնէ ժողովրդական նոր արուեստ մը: Trouvère կամ troubadour կոչուած մարդիկը, ժողովրդական երգիչներ են — աշուղներ — որոնք իրենց իսկ գրած բանաստեղծութեանց զանազան եղանակներ յարմարեցնելով կը շրջին քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ և կ'երգեն, բազմաթիւ գործիքներու ընկերակցութեամբ:

Troubadour. Ներու երգերը կրնանք բաժնել մի քանի տեսակներու: 1) Troubadour-ները գրեթէ բոլոր ժողովրդական տեսաբարութեանց ներկայ կ'ըլլան, և կ'երգեն

ու կը նուագեն զանազան պարի երգեր: 2) Անոնք, իրենց այսպէս կոչուած dramatic երգերով մեղի կ'աւետեն opéra-ն: Dramatic երգերը, պատիկ ներկայացումներու ձևը ունին, և կ'երգուին երեք հոգիի կողմէ, ու գործիքներու ընկերակցութեամբ: 3) Իրենց երգերը կը բաղկանան նաև pastorale-ներէ (հովուերգութիւն):

Troubadour-ներն են որ կը ներկայացնեն նաև Mystère-ները — կրօնական նիւթ ունեցող զանազան drame-ներ — իրենց սոյլ երգիչներով, երգչախումբերով եւ նուագախումբերով: Անոնք ոչ միայն կ'աւետեն opéra-ն՝ իրենց dramatic երգերով, այլ կ'աւետեն նաև մանաւանդ Oratorio-ն՝ իրենց mystère-ներով:

Ֆրանսացի այս աշուղներուն պատիկ նուագախումբին մասին զաղափար մը տալու համար, պէտք է ըսենք թէ անոնք կը գործածէին 1) քնարը, 2) կիթառը, 3) սրինալը, 4) օպուան, 5) միւզէթը (քօր անկիէի նախնական մէկ ձևը), 6) թրօթէթը, 7) թմբուկներ և ծնծղաներ, 8) և այն ատեն ունի համար նոր ստեղծուած լարային գործիքներէն, երեք տեսակ viole-ներ: Troubadour-ներէն շատեր ծանօթ են աւտենուան երաժշտական գիտութեան՝ և կը դաշնաւորեն diaphonie-ի organum-ի կամ déchant-ի օրէնքներուն համաձայն: (Անոնք մէկ շատեր՝ առողանդ ունենալուն համար՝ եկեղեցականներուն կողմէ կը զրկուին երաժշտական դպրոցներ): Ամենէն նշանաւոր troubadour-ներէն են Կիւլյոմ Տ'աքթէն, Կոթիէ Տ'էրինալ, Բէմպօ Տ'օրանտ: Ֆրանսացի աշուղներու շրջանը կը տեւի երկու դար: (Ժ.Բ. — Ժ.Գ. դարը): Troubadour-ներէն շատ մեծ երաժիշտներ ալ բխած են՝ ինչպէս Առամ — ալ — Զալ, Բերթէն, Լէոն:

ՕՆՆԻԿ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 9)